

TYPHOON

Isan Dialect Classification

การจับกลุ่มสำเนียง

ภาษาถิ่นอีสาน

Isan Dialect Classification

การจัดกลุ่มสำเนียงภาษาถิ่นอีสาน

adisai@scb10x.com, anongnard@kku.ac.th, supakitb@kku.ac.th

September 2024

บทนำ.....	1
การจัดกลุ่มภาษาถิ่น.....	3
1. สืบสร้างตระกูลภาษา: คำร่วมเชื้อสาย (Cognates).....	3
2. การทดสอบความเข้าใจร่วมกัน (Mutual Intelligibility Test).....	3
3. เสียงและพัฒนาการทางเสียง.....	4
การจัดกลุ่มภาษาถิ่นอีสาน.....	5
ลักษณะที่เหมือนกันของสำเนียงต่างๆ ในภาษาอีสาน.....	6
ลักษณะที่แตกต่างกันของสำเนียงต่างๆ ในภาษาอีสาน.....	6
วิธีการจัดกลุ่มภาษาถิ่นอีสานสำหรับงานนี้.....	7
ภาษาอีสานที่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์ (Six-tone Isan).....	7
ภาษาอีสานที่ไม่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์ (Non-six-tone Isan).....	7

บทนำ

Overview	
ชื่อเรียก	ภาษาอีสาน ภาษาถิ่นอีสาน ภาษาถิ่นอีสาน ภาษาไทยถิ่นอีสาน ภาษาลาว ภาษาลาวอีสาน ¹
รหัส ISO 639-3	tts
Glottocode	nort2741 - Central Isan (Glottocode: cent2011) - Northern Isan (Glottocode: nort2742) - Southern Isan (Glottocode: sout2745)
ตระกูล	Kra-Dai

¹หากจะมองในมุมมองทางภาษาศาสตร์ ซึ่งสามารถมีได้หลายเกณฑ์วิธี บางเกณฑ์สามารถบอกได้ว่าภาษาอีสานมีความคล้ายคลึงกับภาษาไทย (Chamberlain, 1975) แต่บางเกณฑ์ก็แสดงได้ว่าคล้ายคลึงกับภาษาลาวมากกว่า (Enfield, 2002) นักภาษาศาสตร์ด้านวิทยาภาษาถิ่นบางท่าน จึงได้จัดให้ภาษาอีสานเป็นภาษาลาวกลุ่มหนึ่ง ดังนั้น ภาษาอีสานมักจะหมายถึง ภาษาลาวที่พูดอยู่ในภาคอีสานของประเทศไทย หรืออาจเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ภาษาลาวอีสาน” อย่างไรก็ตาม หากไม่ใช้เกณฑ์ทางภาษาศาสตร์ ภาษาอีสานจะถือเป็นภาษาถิ่นหนึ่งของไทย ซึ่งเป็นเหตุผลทางด้านการเมืองการปกครอง

	-Tai -Southwestern Tai languages -Lao–Phutai -Lao -Isan (Northeastern Thai)
ผู้พูด	28% ของประชากรไทย 73% ของประชากรในภาคอีสาน, 2019
จำนวนผู้ใช้	22 ล้านคน (ในฐานะภาษาแม่และภาษาที่สอง), 2013

ในอดีตคนอีสานใช้อักษรไทน้อยซึ่งเป็นอักษรลาวโบราณที่ใช้ในประเทศลาว อักษรดังกล่าวนี้ไม่มีวรรณยุกต์กำกับ รูปแบบการเขียนนี้ใช้โดยมากในอดีต นอกจากการใช้อักษรไทน้อยในอดีตแล้ว ปัจจุบัน คนอีสานใช้ภาษาไทยในการสะกดแทนเสียงในภาษาอีสานโดยพบมากในนวนิยายอีสาน และสื่อสมัยใหม่ เช่น การโพสต์ข้อความสาธารณะ อักษรไทน้อยมีคนใช้น้อยลงเรื่อยๆ แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงในการสื่อสารทางการเขียน คนอีสานในปัจจุบันไม่ว่าจะพูดอีสานด้วยสำเนียงใดก็จะใช้อักษรไทยในการเขียนภาษาอีสาน

คนอีสานใช้ภาษาไทยและภาษาอีสานในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน คนอีสานใช้ภาษาอีสานพูดในครัวเรือนและใช้สนทนากับคนในชุมชนที่อาศัยอยู่ มีการใช้ภาษาอีสานในโรงเรียนในสถานการณ์ที่ไม่เป็นทางการเท่านั้นและส่วนใหญ่จะเป็นการสนทนานอกห้องเรียน ในการติดต่อสื่อสารทางราชการ คนอีสานมีการใช้ภาษาอีสานในการติดต่อราชการที่ตั้งอยู่ในจังหวัดและชุมชนของตนบ้างโดยจะใช้ภาษาไทยเมื่อมีคนภาคกลางอยู่ในวงสนทนาด้วย ([McCargo and Hongladarom, 2004](#)) โรงเรียนภาคอีสานใช้ภาษาไทยกลางในการเรียนการสอนและการสอบประเมินผล จึงเห็นได้ว่าคนอีสานใช้ทั้งภาษาไทยและภาษาอีสานในชีวิตประจำวัน

คนอีสานให้ความสำคัญกับภาษาไทยและภาษาอีสานในบริบทที่แตกต่างกัน คนอีสานมองว่าภาษาไทยกลางเป็นภาษาที่สำคัญที่ช่วยให้บุตรหลานชาวอีสานได้งานที่ดี แต่ก็มองว่าภาษาอีสานเป็นภาษาที่สำคัญเพราะจะช่วยให้คนอีสานสามารถเชื่อมโยงกับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี (Nusartlert, 2023) จะเห็นได้ว่าคนอีสานให้ความสำคัญกับทั้งสองภาษา

คนที่อยู่ในภาคอีสาน เรียกตนเองว่า *คนอีสาน* (Draper, 2013) ซึ่งแปลว่า *ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ* และเรียกตนเองว่า *คนไทย-อีสาน* ([McCargo and Hongladarom, 2004](#)) หมายถึง คนที่อาศัยอยู่ภาคอีสาน คำเรียกนี้ รวมไปถึงคนที่ไม่ได้พูดภาษาแรกเป็นภาษาอีสาน

ภาษาอีสาน มีหลายสำเนียง เช่น ภาษาอีสานสำเนียงขอนแก่น ภาษาอีสานสำเนียงศรีสะเกษ ภาษาอีสานสำเนียงอุบล สำเนียงชัยภูมิ สำเนียงเลย เป็นต้น

ในหัวข้อถัดไปจึงจะอธิบายวิธีการจำแนกภาษาถิ่นต่างๆ ด้วยวิธีการสากล การจำแนกภาษาอีสานและนิยามถึงภาษาอีสานที่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์สำหรับงานนี้

การจัดกลุ่มภาษาถิ่น

ในการทำจำแนกภาษาถิ่นจะต้องใช้หลายวิธีในการพิจารณาาร่วมกัน เช่น การกระจายตัวทางภูมิศาสตร์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม มีวิธีการทางภาษาศาสตร์ในการจำแนกภาษาถิ่นโดยแสดงหลักฐานทางภาษาได้ดังนี้

1. สืบสร้างตระกูลภาษา: คำร่วมเชื้อสาย (Cognates)

การสืบสร้างตระกูลภาษาคือการดู genetic relationship โดยใช้เกณฑ์ความสัมพันธ์ทางเชื้อสาย โดยมุ่งเน้นหาความคล้ายคลึงอย่างมีระบบของภาษา และลักษณะเฉพาะตัวของภาษาเพื่อตัดสินว่า ภาษานั้นๆ มีการร่วมเชื้อสายหรือไม่ในระดับใด เป็นวิธีการทางภาษาศาสตร์ที่ทำให้เราระบุความสัมพันธ์ของคำในภาษาต่างๆ ที่เราสงสัยว่าภาษาเหล่านั้นอาจจะมีต้นกำเนิดหรือมีเชื้อสายเดียวกัน การสืบตระกูลภาษา มีวิธีโดยการหาคำร่วมเชื้อสาย (cognate) ที่มุ่งเน้นการหาลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกัน (ลักษณะปฏิภาคหรือ correspondence) ที่เป็นระบบโดยเน้นด้านเสียง

เมื่อหาชุดคำที่จะนำมาทดสอบได้แล้ว นักภาษาศาสตร์จะตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงทางเสียง โดยการหาเสียง การเปลี่ยนแปลงภายในคำ พยางค์และเปรียบเทียบความหมายว่าคำดังกล่าวมีการรักษาความหมายดั้งเดิมของคำหรือไม่ อย่างไร

ด้วยวิธีวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ เราจะเห็นการเปลี่ยนแปลงทางเสียง เข้าใจพัฒนาการเสียงและการสร้างคำ อีกทั้งยังสามารถสืบไปถึงภาษาดั้งเดิม รวมถึงเห็นลักษณะของภาษาที่มีระบบแตกต่างกับภาษาอื่นๆ

วิธีดังกล่าวเป็นวิธีสากลที่มีผู้ทำการทดสอบแล้ว เช่น ภาษาดัตช์ ภาษานอร์เวย์ มีคำร่วมเชื้อสายมากมาย แสดงให้เห็นว่าต้องมีความเกี่ยวข้องกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง สองภาษานี้อยู่ในตระกูลเดียวกัน คือ Germanic language

โดยทั่วไปคำที่ใช้ทดสอบ (cognate) จะเป็นคำพื้นฐาน เช่น อวัยวะในร่างกาย (hand, eyes), ศัพท์เกี่ยวกับธรรมชาติ (moon, sun, sky), คำสรรพนาม (I, you, we), ตัวเลข (1,2,3), สัตว์ (dog, cat), คำเรียกเครือญาติ (mother, brother, sister) ตัวอย่างรายการคำใน [ภาษาอังกฤษ](#) และตัวอย่างรายการ 100 คำใน [ภาษาฟิลิปปินส์](#)

2. การทดสอบความเข้าใจร่วมกัน (Mutual Intelligibility Test)

Mutual intelligibility test เป็นวิธีที่ใช้ทดสอบความเข้าใจร่วมกันของภาษา วิธีนี้จะไม่ใช่วิธีการจำแนกภาษาถิ่นโดยตรง แต่จะเป็นวิธีที่ทดสอบว่าผู้พูด language/diglossia หนึ่ง มีความเข้าใจอีก language/diglossia หนึ่งมากน้อยเพียงใด โดยมีแนวคิดที่ว่า หากผู้พูดภาษาไม่เข้าใจภาษาปลายทางเลย ให้ถือว่าเป็นคนละภาษา

ในเรื่องของความเข้าใจภาษาร่วมกัน (mutual intelligibility) นี้ มีผู้ให้เกณฑ์การตัดสินคือ เมื่อผู้พูดภาษาหนึ่งเข้าใจภาษาปลายทางมากกว่า 70% ขึ้นไป ถือว่าสอง diglossia นั้นเป็นภาษาเดียวกัน แต่หากผู้

พูดภาษามีความเข้าใจภาษาเป้าหมายน้อยกว่า 70% ให้ถือว่าเป็นคนละภาษากัน (Bouwer 2007 and Kosheleva & Kreivnovich 2014)

ตัวอย่างภาษาที่เป็นภาษาเดียวกัน เกาหลีสำเนียงโซลและเกาหลีสำเนียงปูซานเมื่อทดสอบค่า ความเข้าใจร่วมกันพบว่า สำเนียงผู้พูดสำเนียงโซลมีความเข้าใจสำเนียงปูซานในระดับที่มากกว่า 70% ในกรณีเช่นนี้ สามารถเรียกได้ว่า ทั้งสองสำเนียงเป็นภาษาเดียวกัน

ตัวอย่างภาษาที่เป็นคนละภาษากัน ได้แก่ ภาษาดัตช์กับภาษานอร์เวย์ (Yang et.al, 2019) โดยทั่วไปแล้ว คนบางกลุ่มอาจจะมองว่า ทั้งสองภาษานี้ใกล้เคียงกันมากด้วยเหตุผลที่มีคำร่วมเชื้อสายกัน อีกทั้งสองภาษานี้ต่างก็มาจากตระกูล Germanic Language เหมือนกัน แต่ความจริงแล้วเมื่อนำมาทดสอบด้วย [Mutual intelligibility](#) พบว่า ผู้พูดสองภาษานี้มีความเข้าใจร่วมกันในอัตราที่ต่ำมาก ทั้งสองภาษานี้จึงเป็นเพียง member of the same family' (หรือ sister languages)

อย่างไรก็ตาม วิธีดังกล่าวเป็นการทดสอบในแง่ของความเข้าใจร่วมกัน ในทางภาษาศาสตร์จะต้องดูหลายองค์ประกอบในการตัดสินว่าเป็นคนละภาษาหรือไม่หรือเป็น dialect ของอีกภาษาหนึ่ง เช่น การดูตระกูลภาษา เขตการปกครอง และภูมิศาสตร์ เป็นต้น

3. เสียงและพัฒนากาลเสียง

การจัดกลุ่มภาษานอกจากจะดูที่ความสัมพันธ์ของคำศัพท์หรือคำร่วมเชื้อสาย และการกระจายตัวทางภูมิศาสตร์แล้ว เช่น การแบ่งกลุ่มภาษาไทย (Tai) โดยใช้เกณฑ์ศัพท์ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ภาษาไทกลุ่มเหนือ ภาษาไทกลุ่มกลาง และภาษาไทกลุ่มตะวันตกเฉียงใต้ (Li, 1960) เสียงและพัฒนากาลเสียงยังสามารถใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการจัดกลุ่มภาษาได้

ภาษาไทกลุ่มตะวันตกเฉียงใต้ (Southwestern Thai) จัดแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย โดยใช้เกณฑ์พัฒนากาลทางเสียง หรือการเปลี่ยนแปลงเสียงของเสียงพยัญชนะต้นดั้งเดิมที่เป็นเสียงกัก ก้อง (Chamberlain, 1975) โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

- **กลุ่มที่ 1** เรียกว่า **ภาษากลุ่ม P** ในกลุ่มนี้พยัญชนะกักก้องดั้งเดิม *b- <พ> *d- <ท> *g- <ค> (ภาษาไทยปัจจุบันใช้ตัวอักษร <พ ท ค>) กลายเป็นเสียงไม่ก้อง ไม่มีลม /p-, t-, k-/ เช่น คำว่า “พ่อ” และ “พี่” (แต่เดิม <พ> เป็นเสียง /*b-/ ในภาษากลุ่มนี้ จะออกเสียงเป็น ป้อ และ ปี้
  - ภาษาที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้ เช่น ไทดำ ไทแดง ไทขาว ไทลื้อ ไทใหญ่ และภาษาไทยถิ่นเหนือ
- **กลุ่มที่ 2** เรียกว่า **ภาษากลุ่ม PH** ในกลุ่มนี้พยัญชนะกักก้องดั้งเดิม *b- <พ> *d- <ท> g- <ค> (ภาษาไทยปัจจุบันใช้ตัวอักษร <พ ท ค>) กลายเป็นเสียงไม่ก้อง มีลม /ph-, th-, kh-/ เช่น คำว่า “พ่อ” และ “พี่” (แต่เดิม <พ> เป็นเสียง /*b-/ ในภาษากลุ่มนี้ จะออกเสียงเป็น พ่อ และ พี่
  - ภาษาที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้ เช่น ภาษาไทยถิ่นกลาง ภาษาไทยถิ่นใต้ ผู้ไท พวน ลาว และภาษาไทยถิ่นอีสาน

จากเกณฑ์ที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ในทางภาษาศาสตร์จะใช้เกณฑ์คำศัพท์ ความเข้าใจร่วมกัน และเสียงในการทำ dialect classification

- ในกรณีของคำศัพท์ ก็จะดูคำศัพท์ร่วมเชื้อสายและคำศัพท์เฉพาะถิ่น
- ในกรณีของความเข้าใจร่วมกัน ก็จะดูการเข้าใจและสื่อความหมายความหมายได้ตรงกัน
- ในกรณีของเสียงก็จะดูพัฒนาการที่มีร่วมกันของการเปลี่ยนแปลงทางเสียง พยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ ทั้งเสียง

เราสามารถใช้วิธีสากลในการแยก subdialect โดย Mutual Intelligibility Test ได้ แต่เรากำหนดลักษณะของภาษาอีสานที่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์หรือระบุได้อย่างชัดเจนว่าแบบใดเป็นสำเนียงแบบกลุ่มที่ 1 ได้ยาก เนื่องจากมีจุดร่วมที่เหมือนกันค่อนข้างมาก จึงจะใช้เกณฑ์จากวรรณยุกต์เป็นหลัก

การจัดกลุ่มภาษาถิ่นอีสาน

ตามที่กล่าวไว้ในหัวข้อการจัดประเภทภาษาถิ่น เราสามารถจัดว่าภาษาใดๆ เป็นภาษาถิ่นหรือไม่สามารถดูได้จาก คำร่วมเชื้อสายของภาษาที่สงสัยว่าเป็น dialect และภาษาเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม ในกรณีของภาษาอีสานน่าจะใช้เกณฑ์คำศัพท์ได้ยาก ด้วยเหตุผลดังนี้

หนึ่ง ภาษาอีสาน หรือภาษาไทยถิ่นอีสานในภาคอีสานในประเทศไทยส่วนใหญ่ จะใช้คำศัพท์ที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน การหาคำพื้นฐานที่นำมาจำแนกอาจจะไม่เพียงพอในการวิเคราะห์

สอง ภาษาอีสาน หรือภาษาไทยถิ่นอีสานในภาคอีสานในประเทศไทยมีจำนวนหน่วยเสียงพยัญชนะและหน่วยเสียงสระ ของ subdialects ต่างๆ ที่มีลักษณะเดียวกัน คล้ายคลึงกัน

สาม หน่วยเสียงพยัญชนะ 20 หน่วยเสียง สามารถเกิดในตำแหน่งพยัญชนะต้นและพยัญชนะท้ายดังนี้

- สระเดี่ยว 18 หน่วยเสียง (สั้น 9 หน่วยเสียง ยาว 9 หน่วยเสียง)
- สระประสม 3 หน่วยเสียง (หรือ 2 หน่วยเสียง ia และ ua) ทั้งนี้ สระประสมในภาษาอีสานมีอยู่ 2 แนวคิดที่แตกต่างกัน (Nusartlert, 2023) คือแนวคิดจากธวัช ปุณโณทก (1999) ที่มองว่าภาษาอีสานมีสระประสม 2 หน่วยเสียง ได้แก่ /ia/ และ /ua/ ส่วน แนวคิดจากธนาพันธ์ ตรงดี (2015:36) มองว่า ภาษาอีสานมีสระประสม 3 หน่วยเสียง ได้แก่ /ua/, /ia/ and /wua/

อย่างไรก็ตาม การจำแนก subdialects ของภาษาอีสานมักใช้เกณฑ์วรรณยุกต์ในการจำแนกเนื่องจากคำร่วมเชื้อสายของภาษาย่อยในภาษาอีสานมีลักษณะที่ใกล้เคียงกันมากทำให้การใช้เกณฑ์ด้านคำเพียงอย่างเดียว ไม่เพียงพอกับการแยกประเภทของ subdialect และระบบเสียงพยัญชนะ และสระ ของภาษาถิ่นย่อย subdialects ก็ยังมีความคล้ายคลึงกันมาก ดังนั้น ในการจำแนก subdialects ของภาษาอีสาน นักภาษาศาสตร์ จึงใช้เกณฑ์วรรณยุกต์ และใช้เครื่องมือที่เป็นที่รู้จักกันว่ากล่องวรรณยุกต์ เป็นเครื่องมือหลักในการจำแนกภาษาถิ่นย่อย (dialect classification)

ลักษณะที่เหมือนกันของสำเนียงต่างๆ ในภาษาอีสาน

ลักษณะเด่นหรือลักษณะเฉพาะของระบบเสียงวรรณยุกต์ของภาษาอีสานที่มีร่วมกัน (พิณรัตน์ อัครวัฒนากุล, 2546) มี 4 ข้อ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 คำพยางค์เป็น รูปไม้เอก ออกเสียงเดียวกัน ไม่ว่าพยัญชนะต้นจะเป็น อักษรสูง กลาง ต่ำ เช่น คำว่า ไข่ ผ่า เช่า ป่า ไก่ แก่ บ่า บ่าว ต่า พี่ พ่อ ไร่ จะออกเสียงเป็นเสียงกลางระดับ [33] หรือกลางค่อนข้างสูงระดับ [44] เหมือนกันทุกคำ

ข้อ 2 คำพยางค์เป็น รูปไม้โท อักษรสูง เช่น ข้าว เลื้อ ผั่ว ออกเสียงเหมือนกับคำพยางค์ตาย อักษรสูง อักษรกลาง สระเสียงยาว เช่น ขาด เหงือก หาบ ปอด ปีก ตอก แดด อาบ ดอก โดยจะออกเสียงเป็นเสียงต่ำระดับ [22] หรือต่ำตก [21] เหมือนกัน

ข้อ 3 คำพยางค์เป็น รูปไม้โท อักษรกลาง เช่น ป้า กล้า ต้ม น้ำ น่อง ไม้ ออกเสียงเหมือนกับคำพยางค์ตาย อักษรต่ำ สระเสียงยาว เช่น มีด ลูก เลือด โดยจะออกเสียงเป็นเสียงกลางตก [31] หรือสูงตก [42]

ข้อ 4 คำพยางค์เป็น รูปไม้เอก และคำพยางค์ตายสระเสียงยาว ต้องเป็นคนละวรรณยุกต์กัน นั่นคือออกเสียงไม่เหมือนกัน

ลักษณะเด่นของวรรณยุกต์ภาษาอีสาน 4 ข้อข้างต้น เป็นลักษณะเฉพาะของภาษาอีสาน ภาษาอีสานต่างๆ สำเนียง หรือ subdialects จะมีลักษณะแบบนี้เหมือนกัน จึงทำให้ไม่สามารใช้ 4 ข้อข้างต้นเป็นเกณฑ์ในการแยกถิ่นย่อย (subdialects) ของภาษาอีสานได้

ลักษณะที่แตกต่างกันของสำเนียงต่างๆ ในภาษาอีสาน

การแยกถิ่นย่อย (subdialects) ของภาษาอีสานต้องใช้เสียงวรรณยุกต์ในคำพยางค์เป็นที่ไม่มียุพวรรณยุกต์ (กล่องวรรณยุกต์ เรียกว่า วรรณยุกต์ช่อง A) เช่น คำว่า หู ขา หัว ปี ตา กิน บิน แดง ดาว มีอควาย นา คำเหล่านี้ ภาษาอีสานบางถิ่นจะออกเสียงเป็น 3 วรรณยุกต์ บางถิ่นจะออกเสียงเป็น 2 วรรณยุกต์ ทำให้ภาษาอีสานมี 2 ถิ่นย่อย (subdialects) คือภาษาอีสานที่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์ กับภาษาอีสานที่ไม่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์

- โดยใช้เกณฑ์การออกเสียงที่ต่างกันของคำพยางค์เป็น ไม่มีรูปวรรณยุกต์ (วรรณยุกต์ช่อง A) ภาษาอีสานแบ่งออกได้เป็น 2 ถิ่นใหญ่ๆ ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ภาษาอีสานที่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์ และ กลุ่มที่ 2 ภาษาอีสานที่ไม่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์ (พิณรัตน์ อัครวัฒนากุล, 2546)
  - **กลุ่มที่ 1: ภาษาอีสานที่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์** ภาษาอีสานในกลุ่มนี้ คำพยางค์เป็น ไม่มีรูปวรรณยุกต์ ออกเสียงได้ 3 วรรณยุกต์ ได้แก่ (A1-23-4) แยกตามอักษรสูง กลาง ต่ำ
    - ภาษาอีสานในกลุ่มนี้ ได้แก่ ภาษาอีสานที่ใช้พูดในแถบจังหวัด หนองบัวลำภู อุดรธานี ขอนแก่น หนองคาย กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร มหาสารคาม อุบลราชธานี อำนาจเจริญ มุกดาหาร ศรีสะเกษ บางอำเภอของเลย บางอำเภอของชัยภูมิ บางอำเภอของสกลนคร บางอำเภอของบุรีรัมย์

- **กลุ่มที่ 2: ภาษาอีสานที่ไม่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์** ภาษาอีสานในกลุ่มนี้ คำพยางค์เป็น ไม่มีรูปวรรณยุกต์ ออกเสียงได้ 2 วรรณยุกต์ โดยมี 2 กลุ่มย่อย ดังนี้
  - 2.1 กลุ่ม (A1-234) ภาษาอีสานในกลุ่มนี้ คำพยางค์เป็น ไม่มีรูปวรรณยุกต์ อักษรสูง เช่น หู ขา หัว ออกเสียงเป็นคนละวรรณยุกต์กับคำพยางค์เป็น ไม่มีรูปวรรณยุกต์ อักษรกลาง และอักษรต่ำ เช่น ปี่ ตา กิน บิน แดง ดาว มือ ควาย นา
    - ภาษาอีสานในกลุ่มนี้ ได้แก่ ภาษาอีสานที่ใช้พูดในแถบจังหวัดเลย (ไทเลย) อุดรดิตต์ ศรีสะเกษ และในประเทศลาว (หลวงพระบาง ไชยะบุรี อุดมไซ บ่อแก้ว)
  - 2.2 กลุ่ม (A123-4) ภาษาอีสานในกลุ่มนี้ คำพยางค์เป็น ไม่มีรูปวรรณยุกต์ อักษรสูง และอักษรกลาง เช่น หู ขา หัว ปี่ ตา กิน บิน แดง ดาว ออกเสียงเป็นคนละวรรณยุกต์กับคำพยางค์เป็น ไม่มีรูปวรรณยุกต์ อักษรต่ำ เช่น มือ ควาย นา
    - ภาษาอีสานในกลุ่มนี้ ได้แก่ ภาษาอีสานที่ใช้พูดในแถบจังหวัด อุบลราชธานี (เขมราฐ) สกลนคร ลาวเวียง ลาวสำเนียงเวียงจันทร์

ดังนั้น ภาษาอีสานที่เป็นสำเนียงพูดของคนส่วนใหญ่ในภาคอีสาน คือ ภาษาอีสานในกลุ่มที่ 1 หรือ ภาษาอีสานที่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์ คือ เป็นภาษาอีสานที่ใช้ในพื้นที่บริเวณกว้าง และเป็นภาษาอีสานที่คนส่วนใหญ่ในภาคอีสานฟังเข้าใจ สามารถใช้เป็นภาษากลางในการสื่อสารในภาคอีสาน

วิธีการจัดกลุ่มภาษาถิ่นอีสานสำหรับงานนี้

ในงานนี้ จะแบ่งกลุ่มภาษาถิ่นอีสานออกเป็นสองกลุ่มใหญ่เพื่อให้ง่ายต่อการสร้าง โมเดลและการจำแนกข้อมูล ได้แก่ ภาษาอีสานที่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์ และ ภาษาอีสานที่ไม่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์

ภาษาอีสานที่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์ (Six-tone Isan)

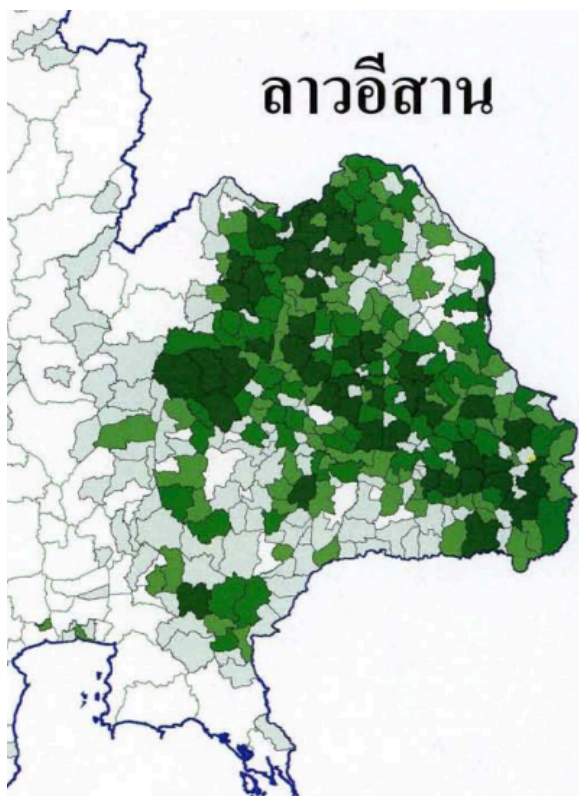
งานนี้จะมุ่งเน้นไปที่ภาษาอีสานที่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์ ซึ่งเป็นสำเนียงที่คนส่วนใหญ่ใช้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีลักษณะดังนี้

- มีความเป็นสากล (Lingua Franca) กล่าวคือเป็นภาษาที่
  - ผู้คนในภาคอีสานยอมรับว่าเป็นภาษาที่เข้าใจง่าย
  - ผู้คนในภาคอีสานมีความเข้าใจร่วมกันจำนวนมาก
  - ใช้อย่างแพร่หลายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในหลายแวดวง
- มีระบบเสียง 6 วรรณยุกต์
- ใช้ในคนส่วนใหญ่ในพื้นที่อำเภอเมืองของจังหวัดขอนแก่น หนองบัวลำภู อุดรธานี กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร มหาสารคาม อุบลราชธานี อำนาจเจริญ มุกดาหาร ชัยภูมิ

ภาษาอีสานที่ไม่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์ (Non-six-tone Isan)

ภาษาอีสานที่ไม่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์ หมายถึง ภาษาถิ่นย่อยที่ไม่ใช่แบบภาษาอีสานที่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์ ตามแผนที่ภาษาที่แสดงการกระจายตัวของภาษาย่อยต่างๆ ในสวีสไลด์ เปรมศรีรัตน์ และคณะ

(2547) แสดงให้เห็นว่า ส่วนใหญ่กระจายตัวอยู่ในบริเวณจังหวัดที่เป็นพื้นที่บริเวณขอบของภาคอีสาน อีกทั้งยังเป็นภาษาถิ่นย่อยที่พูดกันเฉพาะบริเวณจังหวัดใดจังหวัดหนึ่ง

ภาษาถิ่นย่อยดังกล่าวประกอบไปด้วย ภาษาโคราชพูดในจังหวัดนครราชสีมา ภาษาผู้ไทพูดในจังหวัดนครพนมและมุกดาหาร ภาษาญ้อพูดในจังหวัดสกลนคร ภาษาไทดำและภาษาไทเลย พูดในจังหวัดเลย ภาษาอีสานที่พูดในจังหวัดศรีสะเกษ และรวมถึงภาษาอีสานที่พูดโดยผู้พูดภาษาเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ภาษาถิ่นย่อยเหล่านี้กำหนดเป็นภาษาอีสานที่ไม่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์ เนื่องจากมีลักษณะทางภาษาโดยเฉพาะระบบวรรณยุกต์ที่ต่างออกไป เช่น ภาษาโคราชและภาษาญ้อมี 4 วรรณยุกต์ ภาษาไทเลยและภาษาศรีสะเกษมี 5 วรรณยุกต์

ตัวอย่างวรรณยุกต์ที่แตกต่างกันระหว่างภาษาอีสานที่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์และภาษาถิ่นย่อย เช่น ในภาษาโคราช khaw22 ‘เข้า’ และ khaw22 ‘ข้าว’ จะเป็นคำพ้องเสียง เนื่องจากมีเสียงวรรณยุกต์ที่เป็นเสียงเดียวกัน ซึ่งแตกต่างจากภาษาอีสานที่ใช้ระบบ 6 วรรณยุกต์ที่ใช้วรรณยุกต์แตกต่างกัน โดยจะออกเสียงเป็น khaw44 ‘เข้า’ และ khaw22 ‘ข้าว’

รายละเอียดเพิ่มเติมดูได้ในลิงก์ด้านล่าง:

- [โคราช](#)
- [ศรีสะเกษ](#)
- [ผู้ไท](#)
- [ญ้อ](#) (สกลนคร, บึงกาฬ) (กาญจนา คุวัฒนะศิริ, 2524)
- [ไทดำ](#)

ตารางเปรียบเทียบวรรณยุกต์ในภาษาไทยและภาษาอีสาน

	A	B	C	DL	DS
1	1 หู	13 ไผ่	25 ข้าว	37 ขาด	49 หมัด
	2 ขา	14 ผา	26 เสือ	38 เหวือก	50 สุก
	3 หัว	15 เข่า	27 ห้า	39 หาบ	51 ผัก
2	4 ปี่	16 ป่า	28 ป้า	40 ปอด	52 กบ
	5 ตา	17 ไก่	29 กล้า	41 ปีก	53 ตับ
	6 กิน	18 แก่	30 ต้ม	42 ตอก	54 เจ็บ
3	7 บิน	19 ป่า	31 บ้า	43 แดก	55 เบ็ด
	8 แดง	20 ป่าว	32 บ้าน	44 อาบ	56 ตีบ
	9 คาว	21 ท่า	33 อ้า	45 ตอก	57 ออก
4	10 มือ	22 พ่อ	34 น้ำ	46 มีด	58 นก
	11 งู	23 แม่	35 น้อง	47 ลูก	59 มด
	12 นา	24 ไร่	36 ม้า	48 เลือด	60 ลัก

	A	B	C	DL	DS
1	1 [24]	4 [44]	5 [22]	5 [22]	1 [24]
2	2 [21]		6 [31]		
3					
4	3 [352]				6 [31]

ระบบวรรณยุกต์ภาษาอีสาน

	A	B	C	DL	DS
1	1 [24]	3 [21]	4 [41]	3 [21]	
2	2 [33]				
3					
4		4 [41]	5 [44]	4 [41]	5 [44]

ระบบวรรณยุกต์ภาษาไทยมาตรฐาน

	ตัวเขียน	เสียงวรรณยุกต์อีสาน	เทียบเคียงเสียงวรรณยุกต์ไทยกลาง
T1	ชา หัว ขัด	ออกเป็นเสียงต่ำ-ขึ้นในภาษาอีสาน	เหมือนเสียงจัตวาในคำว่า ‘ชา’ ในภาษาไทยกลาง
		• [24] • ต่ำ-ขึ้น • Low-Rising	• [24] • ต่ำ-ขึ้น • Low-Rising
T2	ปา บาน กิน	ออกเป็นเสียงต่ำ-ตกในภาษาอีสาน	เหมือนเสียงเอกในคำว่า ‘ปา’ ในภาษาไทยกลาง
		• [21] • ต่ำ-ตก • Low-Falling	• [21] • ต่ำ-ตก • Low-Falling
T3	คา มี มา	ออกเป็นเสียงกลาง-ขึ้น-ตกในภาษาอีสาน	คล้ายเสียงโทในคำว่า ‘ค่า’ ในภาษาไทยกลาง
		• [352] • กลาง-ขึ้น-ตก • Mid-Rising-Falling	• [41] • สูง-ตก • High-Falling
T4	ข้า ค่า คัต	ออกเป็นเสียงสูง-ระดับในภาษาอีสาน	คล้ายเสียงสามัญในคำว่า ‘คา’ ในภาษาไทยกลาง
		• [44] • สูง-ระดับ • High-Level	• [33] • กลาง-ระดับ • Mid-Level
T5	ข้า ห้า ขาด	ออกเป็นเสียงต่ำ-ระดับในภาษาอีสาน	คล้ายเสียงเอกในคำว่า ‘ข้า’ ในภาษาไทยกลาง
		• [22] • ต่ำ-ระดับ • Low-Level	• [21] • ต่ำ-ตก • Low-Falling
T6	ป้า บ้า คาด	ออกเป็นเสียงกลาง-ตกในภาษาอีสาน	คล้ายเสียงโทในคำว่า ‘ป้า’ ในภาษาไทยกลาง
		• [31] • กลาง-ตก • Mid-Falling	• [41] • สูง-ตก • High-Falling

